

Joanna Madej-Borychowska*

Siedlce

Richard Rastall, Andrew Taylor, *Minstrels and Minstrelsy in Late Medieval England*, Boydell & Brewer, Woodbridge 2023, ilustracje, tabele, mapy, zapisy nutowe, 476 s.

Minstrele stanowili dość powszechny widok w krajobrazie społecznym późnośredniowiecznej Anglii. Uświetniali uczty na dworach króla i możnych, a ich występy były nieodłącznym elementem oficjalnych uroczystości państwowych i kościelnych. Pełnili też rolę posłańców i brali udział w wyprawach wojennych. Wielu wędrowało po kraju, zabawiając mieszkańców wsi i miasteczek. Minstrele brali czynny udział w życiu społecznym i odgrywali w nim istotną rolę. Pomimo to średniowiecznym minstrelom angielskim nie poświęcono zbyt wiele miejsca w literaturze naukowej, a ich działalność artystyczna nie została do tej pory kompleksowo zbadana. Zadania tego podjął się profesor muzyki Richard Rastall we współpracy z profesorem literatury Andrew Taylorem (autorem rozdziałów 11, 12 i 13), a ich badania zaowocowały powstaniem monografii pt. *Minstrels and Minstrelsy in Late Medieval England*. Publikacja ta stanowi obszernie (liczące 476 stron) studium poświęcone różnym aspektom życia i zawodu minstrela w późnośredniowiecznej Anglii (od XIV do początku XVI w.).

Recenzowana praca składa się ze wstępu oraz czterech części podzielonych na rozdziały. Warto odnotować, że każda z nich rozpoczyna się krótkim wprowadzeniem w poruszaną tematykę, zawierającym omówienie bazy źródłowej.

Na początku wstępu postawiono szereg pytań dotyczących życia i twórczości minstrela oraz wskazano, że do tej grupy zaliczyć można zarówno dość dobrze opłacanych minstrela pełniących służbę na dworach możnych, jak i wędrownych grajków, wchodzących niekiedy w kolizję z prawem. Takie zestawienie podkreśla duże zróżnicowanie opisywanej grupy zawodowej. Jak jednak zazna-

* Uniwersytet w Siedlcach, Centrum Języków Obcych; e-mail: joanna.madej-borychowska@uws.edu.pl; ORCID: 0000-0001-9548-5431.

cza główny autor, rzeczywistość musiała być dużo bardziej złożona, a jej pełna rekonstrukcja nie jest możliwa ze względu na fragmentaryczność i rozproszenie źródeł. W dalszej kolejności poświęcono miejsce kwestiom terminologicznym i definicyjnym. Objasniono źródłosłów angielskiego słowa *minstrel*, wywodzącego się z języka łacińskiego, oraz wskazano na szerokie spektrum działalności zawodowej (śpiew, taniec, gra na instrumencie, recytacja itp.), które kryje się pod pojęciem *minstrelsy*. Ponadto zwrócono uwagę na fakt istnienia w języku łacińskim różnych słów określających artystów średniowiecznych zabawiających publiczność swoimi występami. W związku z tym zasygnalizowano potrzebę doprecyzowania ich znaczeń, co pomogłoby ustalić, na czym dokładnie polegała działalność artystyczna takich osób. Wstęp zamykają uwagi dotyczące literatury na temat późnośredniowiecznych minstreli angielskich¹ oraz wyjaśniające cel powstania pracy. Z racji wykształcenia i zainteresowań Rastalla – specjalisty w zakresie muzyki² – badania zogniskowały się wokół różnych aspektów występów minstreli takich jak: wykonywanie utworów (zwłaszcza w zespole), korzystanie z zapisów nutowych oraz zdobywanie i doskonalenie umiejętności zawodowych. Jak podkreśla sam autor, wymagało to przeprowadzenia szeroko zakrojonej kwerendy, czego efektem jest publikacja podejmująca tę problematykę na szerszym tle.

Część pierwsza, zatytułowana *Minstrels and Minstrelsy in the Elite Households*, dotycząca minstreli zatrudnianych na dworach królewskich, arystokracji świeckiej i wysoko postawionego duchowieństwa, składa się z pięciu rozdziałów. Rozdział 1, zawierający krótkie wprowadzenie w temat funkcjonowania dworu królewskiego, poświęcony jest minstrelom królewskim. Zamieszczono tutaj również informacje dotyczące minstreli związanych z dworami: królowej, księcia Walii (wątek rozwinięty w rozdz. 5) oraz młodszych synów królewskich. W kolejnym rozdziale podjęte zostały kwestie dotyczące życia minstreli królewskich, w tym ich statusu, wynagrodzenia, strojów czy też instrumentów. Przedstawiono tutaj również strukturę i hierarchię tej grupy zawodowej. Rozdział 3 poświęcony takim aspektom jak nabór nowych minstreli, nabywanie i doskonalenie przez nich umiejętności oraz zakończenie kariery. W rozdziale 4 omówiono ich obowiązki związane z uroczystościami i ceremoniami, które uświetniali swoimi występami. Ostatni rozdział odnosi się do minstreli związanych z dworami szlacheckimi urodzonych (m.in. Czarnego Księcia – najstarszego syna Edwarda III, czy Jana z Gandawy) oraz dostojników kościelnych (będących przedstawicielami duchowieństwa świeckiego i zakonnego).

Część druga – *Urban Minstrelsy* – na którą składają się dwa rozdziały (6 i 7), poświęcona jest minstrelom w miastach. Pierwszy z nich, zawierający najważniejsze informacje na temat późnośredniowiecznych miast angielskich i ich funkcjonowania, omawia sytuację życia codziennego, uroczystości miejskie

¹ Richard Rastall wymienia tu przede wszystkim pionierską pracę Rosalind Conklin pt. *Medieval English minstrels, 1216–1485*, University of Chicago, 1964 (rozprawa doktorska).

² R. Rastall, *Civic Minstrels in Late Medieval England: New Light on Duties and Careers*, „Royal Musical Association Research Chronicle” 2021, vol. 52, s. 183–218.

i religijne oraz inne wydarzenia (np. wizyty członków rodziny królewskiej i innych ważnych osobistości w mieście) wymagające udziału artystów. W rozdziale 7 poruszono kwestie związane z minstrelami zatrudnianymi przez władze miejskie (ang. *civic minstrels*). Początkowo rozważania skupiają się wokół różnic w zakresie obowiązków minstrelów miejskich w Anglii i na kontynencie – we Flandrii i Francji. Dalej omówiona została instytucja minstrelów miejskich w późnośredniowiecznej Anglii oraz wypełniane przez nich funkcje. Dość szczegółowo zostały potraktowane kwestie związane z ich zatrudnieniem, m.in. płace, oficjalne stroje, obowiązki, dodatkowe zajęcia, mobilność, instrumenty oraz ich sytuacja po zakończeniu pracy na rzecz miasta.

Część trzecia, nosząca tytuł *On the Road*, koncentruje się wokół podróży odbywanych przez minstrelów oraz uregulowań prawnych dotyczących tej grupy zawodowej. Pierwszy rozdział tej części (rozd. 8) omawia m.in. ich podróże w służbie osób należących do rodziny królewskiej (np. księżniczki Eleonory – siostry młodego Edwarda III) i arystokratów oraz występy artystów podczas podróży osób wysoko urodzonych. Rozdział 9 poświęcono itinerariom minstrelów. Natomiast w rozdziale 10 przybliżono ich sytuację prawną, m.in. regulacje prawne, sądownictwo, kontrolę i licencje oraz organizacje zrzeszające (bractwa w Londynie i innych miastach).

Ostatnia, czwarta część, zatytułowana *Minstrel Performance*, poświęcona jest problematyce związanej z występami wokalnymi i instrumentalnymi minstrelów oraz przekazami literackimi na ich temat. W pierwszym rozdziale tej części (rozd. 11) rozważania autora koncentrują się wokół repertuaru oraz zachowanych rękopisów, które mogły niegdyś należeć do minstrelów. Dopełnienie stanowi omówienie literackich opisów średniowiecznych artystów (m.in. w utworze *Piers Plowman*) i ich występów. Tego rodzaju informacje, jak wskazuje autor, nieobecne są w pozostałych rodzajach źródeł. Dwa kolejne rozdziały (12 i 13) poświęcone są kwestiom profesjonalnej recytacji do XIV w. oraz minstrelom i heroldom jako piewcom czynów rycerskich, mającym wpływ na kształtowanie ideału rycerskiego oraz na reputację poszczególnych rycerzy. Rozdział 14 dotyczy instrumentów muzycznych oraz wykonawców utworów. Omówiono tutaj różne grupy instrumentów (m.in. dęte i strunowe), jak również występy solowe i zespołowe minstrelów. Osobne miejsce zajmują występy heroldów (ang. *herald*) oraz andrutników (ang. *waferer*). Rozdział 15 odnosi się do repertuaru instrumentalnego minstrelów angielskich w omawianym okresie.

Dla odbioru recenzowanej publikacji istotne znaczenie mają ustalenia związane z muzyką i instrumentami używanymi przez minstrelów w późnośredniowiecznej Anglii. Dotychczas problematyka ta była dość słabo rozpoznana, a przedstawione wyniki badań niewątpliwie poszerzają wiedzę w tym zakresie. Jedno z kluczowych ustaleń dotyczy występów zespołowych i ma praktyczne przełożenie na sposób wykonywania muzyki dawnej przez współczesnych wykonawców.

Zasadniczo podział materiału na części i rozdziały wydaje się logiczny i nie budzi większych zastrzeżeń. Zastanawiać jednak może umiejscowienie niektórych informacji, np. rozdziału 10 dotyczącego regulacji prawnych, sądów

oraz organizacji zrzeszających minstrelów, który znajduje się w części trzeciej zatytułowanej *On the Road*. Część informacji zawartych w tym rozdziale, m.in. na temat bractwa minstrelów w Londynie (s. 219 i n.), byłoby dobrym uzupełnieniem części drugiej noszącej tytuł *Urban Minstrelsy*, traktującej o minstrelach w miastach. Ponadto można zauważyć duże różnice w długości poszczególnych części. Najobszerniejsza, czwarta część liczy bowiem ponad 160 stron, podczas gdy druga część jest blisko pięć razy krótsza. Tak znaczne dysproporcje wynikają zapewne z charakteru informacji pozyskanych w wyniku przeprowadzonej kwerendy źródłowej.

Odnosząc się do bazy źródłowej recenzowanej monografii, podkreślić należy różnorodność wykorzystanych materiałów. Jak zaznacza Rastall, praca jest w dużej mierze oparta na informacjach pozyskanych z dokumentów rachunkowych prowadzonych przez królewskie *Wardrobe* i *Chamber*, zawierających wiele cennych danych dotyczących m.in. wynagrodzeń wypłacanych minstrelom zatrudnianym na dworze królewskim, zwrotu poniesionych kosztów podróży czy też otrzymanych podarunków. Ich uzupełnieniem jest dokumentacja z dworów możnowładztwa świeckiego i duchownego (m.in. *accounts*, *ordinances*). W pracy wykorzystano także dokumenty wytworzone przez instytucje miejskie oraz bractwa religijne i cechowe, jak również zachowane regulacje dotyczące udziału minstrelów w jarmarkach. Ponadto autorzy sięgnęli do źródeł literackich (m.in. tekstów pt. *Piers Plowman* i *Jongleur of Ely*) oraz ikonograficznych, stanowiących uzupełnienie informacji o minstrelach pozyskanych ze źródeł o charakterze ekonomicznym czy normatywnym. Dla rozdziałów, w których rozważane są kwestie muzyczne, istotne znaczenie ma analiza zachowanych zapisów nutowych. Przebadanie tak szerokiego katalogu materiałów źródłowych pozwoliło na napisanie relatywnie kompleksowego opracowania na temat minstrelów, poruszającego wiele aspektów dotyczących ich życia i działalności zawodowej. Jednakże z uwagi na ograniczenia wynikające z istniejącej bazy źródłowej³, nie zawsze było możliwe udzielenie rozstrzygających odpowiedzi na postawione przez autorów pytania.

Wartościowym uzupełnieniem tekstu są zestawienia tabelaryczne przygotowane w oparciu o zgromadzony materiał źródłowy – np. wykaz imienny królewskich minstrelów ok. 1344–1347 r. (tab. 1, s. 6) czy roczne wynagrodzenia minstrelów królewskich za 1482/1483 (tab. 4, s. 18). Książkę ubogaca starannie dobrany materiał ilustracyjny w postaci fragmentów rękopisów przedstawiających minstrelów (np. s. 33, 89, 233, 324) oraz przykłady zapisów nutowych z omawianego okresu (np. fragment rękopisu MS Digby 167, f. 31v; s. 376). Ciekawym dodatkiem są mapy przedstawiające trasę podróży wybranych osób z rodziny królewskiej (np. s. 176) oraz itineraria minstrelów w hrabstwie Kent (s. 191).

Podsumowując, recenzowana monografia niewątpliwie stanowi cenną pozycję wpisującą się w nurt historii społecznej, wzbogacającą dotychczasową wiedzę na temat późnośredniowiecznych minstrelów angielskich. Wykorzystanie

³ Uwagi takie były sygnalizowane niejednokrotnie – zob. m.in. s. xxiv, 2, 20, 148, 165.

różnorodnej bazy źródłowej oraz wieloaspektowość badań pozwalają uznać tę pracę za kluczową w dorobku nauki dotyczącym tej grupy zawodowej.

Bibliografia

Conklin Rosalind, *Medieval English minstrels, 1216–1485*, University of Chicago, 1964 (rozsprawa doktorska).

Rastall Richard, *Civic Minstrels in Late Medieval England: New Light on Duties and Careers*, „Royal Musical Association Research Chronicle” 2021, vol. 52, s. 183–218.